

Urszula Grzega*

Tradycyjne i alternatywne mierniki poziomu życia ludności w ujęciu teoretycznym

Słowa kluczowe: poziom życia ludności, pomiar poziomu życia, miary tradycyjne, miary alternatywne

Keywords: standard of living, measuring standards of living, traditional measures, alternative measures

Wprowadzenie

Metodyka pomiaru poziomu życia stanowi zespół instrumentów wykorzystywanych do określenia stopnia zaspokojenia potrzeb ludności ogółem, jej grup społeczno-ekonomicznych lub poszczególnych gospodarstw domowych. Pomiar poziomu życia ma charakter skomplikowany, co wynika z wielości obszarów badań oraz tego, co się mierzy. Mierzy się zdarzenia, obiekty oraz zjawiska. W wyniku pomiaru uzyskuje się konkretne liczby, które mogą przyjmować postać mierników bądź wskaźników poziomu życia. Liczby te wyrażają zmiany w stopniu zaspokojenia potrzeb podmiotów w różnych przekrojach, w tym w przekroju czasowym i przestrzennym. Pozwalają ocenić między innymi efektywność prowadzonej polityki społeczno-gospodarczej państwa, a także zdolność podmiotów do przystosowywania się do nowych warunków panujących na rynku.

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat nastąpił znaczny wzrost zainteresowania badaniami warunków i poziomu życia ludności. Był on efektem stosowania w zakresie używanych miar rozwiązań niezadowolających i nieadekwatnych do współczesnych warunków społeczno-gospodarczych świata. Powodowało to konieczność nowego podejścia do badań, a w ślad za tym – zastosowania nowych narzędzi pomiaru. Wśród

---

* Doktor habilitowana Urszula Grzega jest zatrudniona na Wydziale Ekonomicznym (Katedra Badań Konsumpcji) Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. E-mail: ugrzega@ue.katowice.pl.

dodatkowych przyczyn wzrostu zainteresowania badaniami warunków, poziomu i jakości życia ludności można wymienić tak zwane nowe cele rozwoju społeczeństw, w tym zrównoważony rozwój i spójność społeczna, a także procesy globalizacji i internacjonalizacji, popularność benchmarkingu, nowe modele zarządzania, tendencję do prowadzenia polityki opartej na faktach oraz zmiany klimatyczne¹.

Wszystkie te czynniki, ze szczególnym uwzględnieniem postępujących procesów globalizacyjnych, a także demograficznych, stały się inspiracją do opracowywania coraz to nowszych, stale udoskonalanych miar poziomu i jakości życia ludności. Pomysły dotyczące metod badania były i są stale rozwijane w różnych ośrodkach akademickich oraz centrach polityki społeczno-gospodarczej. Najnowsze tendencje w zakresie pomiaru poziomu życia obejmują korzystanie z wielu różnych rozwiązań metodycznych i odpowiednio dobranych do celów badania zróżnicowanych źródeł informacji. Obserwuje się rosnący nacisk z jednej strony na badania lokalne, z drugiej – na badania na poziomie ponadnarodowym oraz w poszczególnych grupach konsumentów. Dodać jednocześnie należy, że równoległe z rozwojem badań w zakresie stosowania wskaźników społecznych, ekonomicznych i subiektywnych obserwuje się rozwój innych, alternatywnych miar poziomu życia ludności.

Celem opracowania jest próba usystematyzowania mierników i wskaźników poziomu życia ludności ze szczególnym uwzględnieniem ich podziału na miary tradycyjne i alternatywne.

Pomiar poziomu życia ludności – podstawowe pojęcia i założenia

Przez poziom życia można rozumieć stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich wynikający z konsumpcji dóbr materialnych i usług oraz z wykorzystania walorów środowisk naturalnego i społecznego². Oznacza to, iż badając poziom życia ludności, w istocie analizujemy stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich. Potrzeby stanowią rdzeń pojęcia „poziom życia”, a stopień ich odczuwania i zaspokojenia wpływa na zróżnicowanie poziomu życia podmiotów badań.

Podstawowymi podmiotami badań poziomu życia są następujące zbiorowości:

- ludność, inaczej mieszkańcy danej jednostki terytorialnej (ludność kraju ogółem i inne wspólnoty terytorialne, na przykład regionalne),
- gospodarstwa domowe.

¹ R. Berger-Schmitt, B. Jankowitsch, *Systems of Social Indicators and Social Reporting, The State of the Art. EuReporting*, Working Paper no. 1, Centre for Survey Research and Methodology (ZUMA), Social Indicators Department, Mannheim 1999, s. 9–11.

² C. Bywalec, S. Wydymus, *Poziom życia ludności Polski w porównaniu z krajami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, „*Ekonomista*” 1992, nr 5/6, s. 669.

W przypadku gdy badania stopnia zaspokojenia potrzeb są prowadzone za pomocą subiektywnych ocen, podmiotem badań może być także osoba, czyli konsument indywidualny³. W zależności od rodzaju podmiotu przyjętego do badań możemy mówić o badaniach poziomu życia w skali makro- i mikroekonomicznej.

Wśród naukowców i badaczy problemu poziomu i jakości życia istnieje powszechna zgoda, że metodyczne i teoretyczne podejście do badanych kwestii może być analizowane z trzech punktów widzenia: gospodarczego, społecznego oraz subiektywnego⁴.

W podejściu ekonomicznym uwzględnia się zwykle kryterium maksymalizacji użyteczności ekonomicznej⁵. Bardzo dużą wagę przywiązuje się do dochodów i ich pochodnych (na przykład wydatków konsumpcyjnych), które umożliwiają pomiar badanego zjawiska w kategoriach liczbowych. Niestety, tego typu podejście prezentuje tylko częściowy obraz poziomu życia. Nie bierze się pod uwagę takich kwestii jak na przykład: zdrowie, długość życia, edukacja, więzi społeczne, warunki środowiska.

W podejściu społecznym wykorzystuje się szeroką gamę wskaźników społecznych. Wypełniają one luki w tych wymiarach życia, które są „zaniedbane” przez wskaźniki ekonomiczne, zachowując przy tym obiektywny charakter. Według Organizacji Narodów Zjednoczonych wskaźniki społeczne wykorzystuje się do opisu i monitorowania tendencji społecznych oraz identyfikowania problemów, ustalania priorytetów i oceny polityki społecznej państw⁶.

W podejściu subiektywnym badania poziomu życia odnoszą się do doświadczeń konsumentów indywidualnych w zakresie osiągnięć natury ekonomicznej i pozaekonomicznej wyrażonych w formie subiektywnych opinii. Wskaźniki subiektywne dostarczają szczegółowych i wiarygodnych informacji na temat tych aspektów życia, których nie sposób zbadać przy użyciu wcześniej wspomnianych miar, zachowując przy tym równie „naukowy” charakter⁷.

³ *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, red. M. Janoś-Kresło, B. Mróz, SGH, Warszawa 2006, s. 108–109.

⁴ M. Sirgy, A. Michalos, A. Ferriss, R. Easterlin, D. Patrick, W. Pavot, *The Quality of Life (QOL) Research Movement. Past, Present, and Future*, „Social Indicators Research” 2006, no. 76, s. 343.

⁵ P. Dasgupta, *Human Well Being and the Natural Environment*, Oxford University Press, Oxford 2001, s. 149.

⁶ H. Noll, *Social Indicators and Quality of Life Research. Background, Achievements and Current Trend*, w: *Advances in Sociological Knowledge over Half a Century*, red. N. Genov, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2004, s. 151.

⁷ U. Grzega, *Poziom życia ludności w Polsce – determinanty i zróżnicowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2012, s. 77–78.

Tradycyjne mierniki poziomu życia ludności

Do mierzenia poziomu życia ludności wykorzystuje się różnego typu mierniki i wskaźniki pomiaru. W literaturze przedmiotu nie spotyka się powszechnie przyjętej i obowiązującej definicji wskaźnika czy miernika. Różnica pomiędzy pojęciami „wskaźnik” a „miernik” poziomu życia sprowadza się do charakteru funkcji informacyjnej, jaką pełnią te pojęcia. Wskaźnik spełnia funkcję informacyjną pośrednią, miernik zaś - bezpośrednio, informuje konkretnie o tym, do czego się odnosi. Mierniki poziomu życia mogą opierać się na wskaźnikach. Mierniki to inaczej oceny liczbowe stopnia zaspokojenia podstawowych grup potrzeb materialnych i kulturalnych, szczególnie potrzeb: żywieniowych, mieszkaniowych, zdrowotnych, oświatowych, rekreacyjnych, zabezpieczenia społecznego oraz zagospodarowania materialnego⁸. Wskaźniki natomiast, pełniąc funkcję pośrednią, wiążą badany problem z szerszym tłem. Umożliwiają ocenę warunków życia ludności oraz monitorowanie trendów w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego oraz w różnych przekrojach czasowych i przestrzennych⁹. Mimo różnic w obu pojęciach bardzo często używane są one zamiennie, także w tym opracowaniu¹⁰.

Poziom życia ludności można mierzyć, używając wielu rozmaitych mierników, które najogólniej rzecz ujmując, mogą mieć charakter tradycyjnie stosowanych miar lub miar alternatywnych.

Mierniki tradycyjne to stosowane od lat i uznane przez badaczy miary konwencjonalne, standardowe czy inaczej zwyczajowe lub klasyczne o charakterze obiektywnym lub subiektywnym.

Mierniki obiektywne określają poziom zjawisk i procesów przebiegających poza samym człowiekiem, natomiast mierniki subiektywne charakteryzują odczucia ludzi wyrażone przez nich samych¹¹.

Wśród obiektywnych mierników poziomu życia wyróżnia się mierniki wyrażane wartościowo, czyli w jednostkach pieniężnych (na przykład poziom dochodów rozporządzalnych na 1 osobę) oraz mierniki ilościowe, czyli wyrażone w jednostkach naturalnych (na przykład spożycie wybranych artykułów żywnościowych na 1 osobę w kilogramach).

⁸ A. Luszniwicz, *Statystyka społeczna*, PWE, Warszawa 1982, s. 12.

⁹ M. McEwin, *Social Indicators and Social Statistics in Australia*, „Statistical Journal of the United Nations” 1995, no. 2, s. 314–315.

¹⁰ Jako synonimu używa się także najbardziej ogólnego określenia, jakim jest „miara poziomu życia”. Stosowanie tych pojęć zamiennie nie powoduje różnic interpretacyjnych. Ważne jest natomiast rozróżnienie kategorii wskaźnika i parametru. Parametr to wartość, którą można obserwować i mierzyć, natomiast wskaźnik jest wartością otrzymaną na podstawie parametru, opisującą wybrane zjawisko ekonomiczne czy społeczne o znaczeniu wychodzącym poza samą wartość parametru. T. Borys, B. Fiedor, *Operacjonalizacja i pomiar kategorii zrównoważonego rozwoju – przyczynek do dyskusji*, w: *Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań*, red. M. Plich, GUS, Warszawa 2011, s. 118.

¹¹ M. Fronczek, *Mierniki i metody pomiaru poziomu życia*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach 1990, nr 119, s. 101.

Wśród obiektywnych mierników wartościowych i ilościowych wyróżnia się:

- a) mierniki cząstkowe, inaczej jednostkowe, specjalistyczne lub szczegółowe – służące do oceny jednego, wąskiego elementu poziomu życia lub konkretnej grupy potrzeb (na przykład przeciętna liczba osób na 1 izbę);
- b) mierniki syntetyczne – służące do oceny szerszej grupy potrzeb lub ogólnych warunków życia ludności (na przykład wskaźnik HDI – *Human Development Index*); w tej grupie wyróżnia się dodatkowo mierniki globalne (na przykład wskaźnik przeciętnego dalszego trwania życia) oraz kompozytowe (na przykład syntetyczny wskaźnik poziomu życia liczony metodą genewską).

Mierniki cząstkowe informują o stanie danego zjawiska z punktu widzenia określonej cechy. Często są one wyrazem kompromisu pomiędzy dążeniem do posiadania ważnego, z naukowego punktu widzenia, adekwatnego do pomiaru danej cechy wskaźnika a dostępnością informacji, na podstawie której można dokonywać jej aproksymacji. Każda z dziedzin życia jest opisana różnorodnymi wskaźnikami cząstkowymi¹². Główną cechą tych wskaźników jest ich zdolność do streszczania, uwypuklenia istotnych cech badanego zjawiska. Mierniki cząstkowe najczęściej należą do grupy mierników naturalnych. Dobierane są do badania w sposób celowy, tak aby reprezentowały różne dziedziny życia i w sposób możliwie wierny odzwierciedlały poziom życia ludności. Wybór poszczególnych mierników zależy w dużej mierze od preferencji badacza, a także podaży informacji statystycznej. Liczba obiektywnych mierników jednostkowych jest bardzo duża, a ich zestawy przyjęte do badań – praktycznie nieograniczone. Oceniając poziom życia ludności za pomocą mierników cząstkowych, odnosi się je najczęściej do poszczególnych grup potrzeb. Rozbudowany zestaw mierników cząstkowych nie jest w żadnym stopniu sprzeczny z opracowaniami syntetycznymi wskaźnika poziomu życia. Może on stanowić z jednej strony zestaw informacji wyjściowych do budowy wskaźnika syntetycznego, a z drugiej – rozwinięcie informacji zawartych we wskaźniku. System jednostkowych mierników poziomu życia daje mniej syntetyczny obraz poziomu życia społeczeństwa, co stanowi wadę tej grupy mierników. Niemniej informacje uzyskane dzięki ich wykorzystaniu są bardziej szczegółowe i interesujące oraz ważne z punktu widzenia decyzji podejmowanych w danej dziedzinie¹³.

O ile wskaźnik cząstkowy przedstawia liczbę wyrażającą poziom konkretnej badanej cechy (jakiś wąski element rzeczywistości), o tyle wskaźnik syntetyczny przedstawia liczbę wyrażającą wynik wpływu wielu zmiennych (różnych elementów badanej rzeczywistości). Wskaźniki syntetyczne mogą mieć charakter obiektywny (na przykład wskaźnik globalnej wielkości spożycia) lub subiektywny (na przykład wskaźnik subiektywnej oceny dobrobytu).

¹² W. Florczak, *Pomiar gospodarki opartej na wiedzy w badaniach międzynarodowych*, „Wiadomości Statystyczne” 2010, nr 2, s. 79.

¹³ U. Grzega, *Poziom życia ludności...*, s. 81–82.

Obiektywne wskaźniki syntetyczne dzieli się dodatkowo na wskaźniki uwzględniające mierniki ilościowe (na przykład wskaźnik liczony według metody genewskiej czy HDI) oraz wskaźniki oparte na kategoriach wartościowych. W tej ostatniej grupie wyróżnia się dodatkowo tak zwane podstawowe wskaźniki systemu rachunków narodowych (na przykład PKB czy DN *per capita*) oraz zmodyfikowane mierniki systemu rachunków narodowych (na przykład miernik dobrobytu ekonomicznego MEW czy miernik krajowego dobrobytu NNW).

Najbardziej ogólnym podziałem mierników syntetycznych jest podział na mierniki globalne i kompozytowe.

Miernikiem globalnym jest jednolicebrowy wskaźnik stanowiący wypadkową różnych wymiarów życia społeczeństwa. W odróżnieniu od miernika kompozytowego miernik globalny nie składa się z zestawu wskaźników cząstkowych, w związku z czym bardzo trudno określić wpływ poszczególnych elementów kształtujących jego ostateczną wartość.

Miary powstałe w wyniku agregacji wskaźników cząstkowych są określane mianem mierników lub indeksów kompozytowych, przez które rozumieć należy miary rozwoju społeczno-gospodarczego uzyskane poprzez empiryczne sumowanie pewnej liczby zmiennych (wskaźników cząstkowych) ekonomicznych, społecznych i innych. Wskaźnik kompozytowy powstaje w wyniku przekształcenia wskaźników cząstkowych, które nie mogą być wyrażone we wspólnych jednostkach miary oraz dla których nie istnieje jedyny, obiektywny sposób agregacji.

Do głównych zalet mierników kompozytowych zalicza się przede wszystkim ich jednowymiarowy sposób przedstawiania zjawiska wielowymiarowego, jak również elastyczność. Przy konstrukcji takiej miary stosunkowo łatwo można dokonywać zmian w doborze zmiennych do badań, skalowaniu, nadawaniu wag, agregacji (tego typu zabiegi odbywają się jednak zwykle kosztem ich porównywalności w czasie i w przestrzeni)¹⁴. Oprócz łatwiejszego sposobu interpretowania złożonych zjawisk i procesów społeczno-gospodarczych zaletą stosowania mierników syntetycznych jest ich przydatność i użyteczność w kontekście oceny rozbieżności istniejącego stanu rzeczy od wzorca, czyli stanu pożądanego, pełnienia funkcji ostrzegawczej, informowania opinii publicznej i podmiotów decyzyjnych o historycznych, bieżących i przewidywanych tendencjach zmian w dziedzinie, której dotyczy indeks kompozytowy¹⁵. Przy założeniu niezmiennej metodologii badań w długim odcinku czasu oraz w odniesieniu do wielu obiektów badań kompozytowe wskaźniki rozwoju znacznie ułatwiają porównania międzynarodowe lub badania rozwoju jednego kraju w czasie. Wśród wad mierników kompozytowych wymienia się przede wszystkim uznaniowy dobór wskaźników cząstkowych oraz arbitralność

¹⁴ Tamże, s. 83.

¹⁵ W. Florczak, *Pomiar gospodarki...*, s. 79.

przy ustalaniu wag. Za minus uznaje się także wyższy stopień skomplikowania metod i technik wykorzystywanych do konstrukcji wskaźników¹⁶.

Wskaźniki kompozytowe można klasyfikować według różnych kryteriów, wśród których wymienia się między innymi:

- treść badania (chodzi o to, jakie aspekty rozwoju będzie mierzył wskaźnik),
- rodzaj pomiaru (czy wskaźnik mierzy aspekty ilościowe, czy jakościowe, w sposób obiektywny czy subiektywny, jedno- czy wielowymiarowo),
- wymiar oraz zakresy porównań (czy wskaźnik porównuje poziom rozwoju w przestrzeni, czy w czasie, w sposób bezwzględny czy względny),
- stopień skomplikowania wskaźnika (jaki jest stopień metodologicznego skomplikowania wskaźnika przyjętego do badań),
- dostępność danych (jaka jest dostępność danych w czasie i przestrzeni),
- elastyczność (czy daje możliwość zmian w doborze zmiennych, celach, metodach, aplikacjach)¹⁷.

Tworzenie miar kompozytowych odbywa się etapami i dotyczy jasnych decyzji badacza w zakresie wyboru: skalowania, ustalenia wag, agregacji, a także weryfikacji zmiennych. Kończąc tę część, dodać należy, że zdecydowana większość badaczy opowiada się za łączeniem wskaźników cząstkowych ze wskaźnikami syntetycznymi¹⁸.

Mierniki biologiczne i antropometryczne jako alternatywne miary poziomu życia ludności

Miary alternatywne rozumiane są jako miary uzupełniające (czasami przeciwstawne) w stosunku do miar tradycyjnych i oficjalnie uznanych. Najczęściej są to miary oparte na kategoriach niewartościowych.

Idea ich wykorzystania zrodziła się z przedkładania wartości niematerialnych nad wartości materialne¹⁹.

Przykładem miar alternatywnych są mierniki biologiczne i antropometryczne. Wykorzystuje się w nich cechy fizyczne ludzkiego organizmu, takie jak na przykład: wzrost, ciężar ciała i masę. Przez wielu naukowców miary te są uznawane za wskaź-

¹⁶ H. Thiessen, *Measuring the Real World. A Textbook of Applied Statistical Methods*, John Wiley & Sons, Chichester 1997, s. 13.

¹⁷ F. Booyen, *An Overview and Evaluation of Composite Indices of Development*, „Social Indicators Research” 2002, no. 59, s. 115–151.

¹⁸ U. Grzega, *Poziom życia ludności...*, s. 83–86.

¹⁹ Z założenia propagatorów stosowania miar alternatywnych, ludzie pragną czegoś więcej niż dobra materialne i często byłoby oni skłonni do tego, by zamienić posiadane bogactwo na lepsze zdrowie fizyczne lub psychiczne. R. Steckel, *Biological Measures of the Standard of Living*, „Journal of Economic Perspective” 2008, no. 1, vol. 22, s. 129.

niki dobrobytu i tak zwanego biologicznego standardu życia ludności. Cechy te nie są bowiem tylko wynikiem genów i przypadku, ale w znacznej mierze są skutkiem indywidualnych wyborów ludzi związanych między innymi z odpowiednią dietą, wysiłkiem fizycznym i intelektualnym. Wynikają one również z czynników zewnętrznych (jako przykład można podać choroby środowiskowe). Wysokość i masa ciała odzwierciedlają stan odżywiania ludności w okresie dzieciństwa, dorastania i w dorosłym życiu. Podejście takie jest inne od tradycyjnych miar koncentrujących się na środkach monetarnych²⁰. Niemniej, miary tradycyjne i biologiczne często są ze sobą pozytywnie skorelowane. I tak, w krajach uprzemysłowionych wzrost dochodów wiąże się zwykle z poprawą sposobu wyżywienia, zmniejszeniem obciążeń fizycznych w pracy i lepszą opieką zdrowotną, co przekłada się na korzystniejsze wartości mierników biologicznych. Spadek dochodów sprzyja zaś niewłaściwej diecie, może powodować niedożywienie, a w ślad za tym opóźniony wzrost, zahamowanie rozwoju organizmu oraz różnego typu choroby²¹. Może się jednak zdarzyć sytuacja, w której konwencjonalne środki pomiaru poziomu życia ludności, na przykład tempo wzrostu PKB i konsumpcja gospodarstw domowych, wskazują na poprawę i tak zwaną „długą, systematyczną wspinaczkę w górę”, natomiast analiza miar alternatywnych prowadzi do odmiennych wniosków, i odwrotnie²². Jako przykład można podać sytuację panującą w Afryce Subsaharyjskiej, gdzie w ciągu ostatniego pół wieku odnotowano wzrost średniej długości życia pomimo powolnego lub ujemnego tempa wzrostu gospodarczego.

Najstarszą i najczęściej używaną miarą biologiczną jest oczekiwana długość życia w chwili urodzenia. Miara ta wyraża średnią liczbę lat, jaką ma do przeżycia osoba w chwili narodzin. Jest ona odzwierciedleniem całokształtu warunków życia społeczeństwa, w tym warunków: pracy, społecznych i środowiskowych, mieszkaniowych, edukacyjnych i innych warunków osobistych, w tym sposobu odżywiania się. Ocena poziomu życia za pomocą wskaźnika przeciętnego dalszego trwania życia służy przede wszystkim do oceny stanu zdrowia ludności, efektów działań w zakresie zdrowia oraz oceny poziomu rozwoju cywilizacyjnego społeczeństw, szczególnie w długim przedziale czasu²³. Analiza miary długości życia powinna być uzupełniana, w miarę możliwości, analizami danych na temat zgonów według wieku, płci oraz przyczyn. W popula-

²⁰ A. Kues, *Taller – Healthier – More Equal? The Biological Standard of Living in Switzerland in the Second Half of the 20th Century*, „Economics and Human Biology” 2010, no. 8, s. 67–79; J. Komlos, B. Snowden, *Measures of Progress and Other Tall Stories. From Income to Anthropometrics*, „World Economics” 2005, no. 6, s. 87–136; J. Komlos, M. Baur, *From the Tallest to (One of) the Fattest: The Enigmatic Fate of the Size of the American Population in the Twentieth Century*, „Economics and Human Biology” 2004, no. 2, s. 57–74.

²¹ R. Steckel, *Biological Measures...*, s. 136.

²² E. Brainerd, *Reassessing the Standard of Living in the Soviet Union. An Analysis Using Archival and Anthropometric Data*, „The Journal of Economic History” 2009, no. 1, vol. 70, s. 112.

²³ *Poziom życia w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, red. A. Zeliaś, PWE, Warszawa 2004, s. 233.

cyjach starzejących się bardzo ważne są także miary uzupełniające, obrazujące tak zwaną utratę zdolności wysiłkowych²⁴.

Do alternatywnych, biologicznych mierników poziomu życia ludności często zalicza się wzrost dorosłych i umieralność niemowląt. Miary te obrazują przede wszystkim stopień zaspokojenia potrzeb danej populacji w zakresie żywienia i stanu zdrowia.

Istnieje wiele propozycji zestawów mierników biologicznych, o czym świadczą liczne publikacje poświęcone temu problemowi. I tak, średnią długość życia, zachorowalność, posturę ciała oraz wybrane cechy szkieletowe w swych badaniach wykorzystał R. Steckel²⁵, wzrost dzieci i młodzieży w poszczególnych grupach wiekowych, wzrost dorosłych oraz śmiertelność niemowląt – E. Brainerd²⁶, wzrost dorosłych – S. Choi, D. Schwekendiek²⁷, wskaźniki proporcji ciała, w tym wysokość, obwód klatki piersiowej i górnego ramienia – T. Schoch, K. Staub, Ch. Pfister²⁸, wskaźniki masy ciała i wzrostu – K. Olds²⁹. Wkład do badań nad poziomem życia za pomocą mierników biologicznych wnieśli szczególnie tacy badacze, jak: R.W. Fogel, J. Komlos, R. Steckel, J. Komlos i J. Baten, J. Komlos i T. Cuff³⁰.

Biologiczne wskaźniki poziomu życia ludności są użytecznym dodatkiem do tradycyjnie stosowanych miar, takich jak na przykład dochody czy konsumpcja, zwłaszcza w przypadku niepełnych szeregów czasowych dotyczących miar wartościowych³¹.

Podsumowanie

Na fali dyskusji zmierzających do identyfikacji skutków globalizacji oraz starzenia się społeczeństw, jak też opracowania nowych mierników odpowiadających potrzebom oceny trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego, pomyślności i dobrobytu ludności, stale pojawiają się nowe opracowania zawierające propozycje mierzenia zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej. Coraz częściej podkreśla się, że publikowane przez statystykę mierniki ekonomiczne, pokazujące na przykład wzrost gospodarczy, nie

²⁴ R. Steckel, *Biological Measures...*, s. 132.

²⁵ Tamże, s. 129–152.

²⁶ E. Brainerd, *Reassessing the Standard...*, s. 83–117.

²⁷ S. Choi, D. Schwekendiek, *The Biological Standard of Living in Colonial Korea, 1910–1945*, „Economics and Human Biology” 2009, no. 1, s. 259–264.

²⁸ T. Schoch, K. Staub, Ch. Pfister, *Social Inequality and the Biological Standard of Living. An Anthropometric Analysis of Swiss Conscription Data, 1875–1950*, „Economics and Human Biology” 2012, no. 10(2), s. 154–173.

²⁹ K. Olds, *The Biological Standard of Living in Taiwan under Japanese Occupation*, „Economics and Human Biology” 2003, no. 1, s. 187–206.

³⁰ J. Baten, D. Ma, S. Morgan, Q. Wang, *Evolution of Living Standards and Human Capital in China in the 18–20th Centuries. Evidences From Real Wages, Age-Heaping, and Anthropometrics*, „Explorations in Economic History” 2010, no. 47, s. 347–359.

³¹ E. Brainerd, *Reassessing the Standard...*, s. 84.

znajdują zrozumienia w opinii społecznej wielu krajów i nie do końca odzwierciedlają poziom postępu społecznego. Oficjalnym statystykom niezmiennie od wielu lat towarzyszy znaczny sceptycyzm. Na podstawie literatury przedmiotu wiemy, że poszczególne rozwiązania metodologiczne dotyczące pomiaru poziomu życia przechodziły różne fazy wzrostu i spadku uwagi badaczy. W ciągu ostatnich kilkunastu lat osiągnięto jednakże niespotykany wcześniej postęp w badaniach tego zjawiska. Nastąpiła widoczna poprawa w zakresie dokładności pomiarów oraz poszerzyła się ogólna wiedza o elementach warunków życia ludności i ich determinantach. Stosowanie wskaźników obiektywnych i subiektywnych, jak też cząstkowych i syntetycznych w badaniach poziomu życia jest współcześnie bezsporne. Jednak pomimo bogactwa źródeł i metod pomiaru poziomu życia wciąż istnieje wyraźne zapotrzebowanie na nowe, uzupełniające narzędzia pomiaru. Grupę takich narzędzi stanowią między innymi biologiczne i antropometryczne miary dobrobytu. Przedstawiają one postępy w wielu obszarach życia, zwłaszcza w sferze zdrowia, badają bowiem długość życia, zachorowalność na wybrane choroby i stan odżywienia społeczeństwa, zachowując przy tym obiektywny charakter pomiaru.

Literatura

- Baten J., Ma D., Morgan S., Wang Q., *Evolution of Living Standards and Human Capital in China in the 18–20th Centuries. Evidences From Real Wages, Age-Heaping, and Anthropometrics*, „Explorations in Economic History” 2010, no. 47.
- Berger-Schmitt R., Jankowitsch B., *Systems of Social Indicators and Social Reporting, The State of the Art. EuReporting*, Working Paper no. 1, Centre for Survey Research and Methodology (ZUMA), Social Indicators Department, Mannheim 1999.
- Booyesen F., *An Overview and Evaluation of Composite Indices of Developmen*, „Social Indicators Research” 2002, no. 59.
- Borys T., Fiedor B., *Operacjonalizacja i pomiar kategorii zrównoważonego rozwoju – przyczynek do dyskusji*, w: *Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań*, red. M. Plich, GUS, Warszawa 2011.
- Brainerd E., *Reassessing the Standard of Living in the Soviet Union. An Analysis Using Archival and Anthropometric Data*, „The Journal of Economic History” 2009, no. 1, vol. 70.
- Bywalec C., Wydymus S., *Poziom życia ludności Polski w porównaniu z krajami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, „Ekonomista” 1992, nr 5/6.
- Choi S., Schwekendiek D., *The Biological Standard of Living in Colonial Korea, 1910–1945*, „Economics and Human Biology” 2009, no. 1.
- Dasgupta P., *Human Well Being and the Natural Environment*, Oxford University Press, Oxford 2001.
- Florczak W., *Pomiar gospodarki opartej na wiedzy w badaniach międzynarodowych*, „Wiadomości Statystyczne” 2010, nr 2.
- Fronczek M., *Mierniki i metody pomiaru poziomu życia*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach 1990, nr 119.
- Grzega U., *Poziom życia ludności w Polsce – determinanty i różnicowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2012.

- Komlos J., Baur M., *From the Tallest to (One of) the Fattest: The Enigmatic Fate of the Size of the American Population in the Twentieth Century*, „Economics and Human Biology” 2004, no. 2.
- Komlos J., Snowdon B., *Measures of Progress and Other Tall Stories. From Income to Anthropometrics*, „World Economics” 2005, no. 6.
- Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, red. M. Janoś-Kresło, B. Mróz, SGH, Warszawa 2006.
- Kues A., *Taller – Healthier – More Equal? The Biological Standard of Living in Switzerland in the Second Half of the 20th Century*, „Economics and Human Biology” 2010, no. 8.
- Luszniewicz A., *Statystyka społeczna*, PWE, Warszawa 1982.
- McEwin M., *Social Indicators and Social Statistics in Australia*, „Statistical Journal of the United Nations” 1995, no. 2.
- Noll H., *Social Indicators and Quality of Life Research. Background, Achievements and Current Trend*, w: *Advances in Sociological Knowledge over Half a Century*, red. N. Genov, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2004.
- Olds K., *The Biological Standard of Living in Taiwan under Japanese Occupation*, „Economics and Human Biology” 2003, no. 1.
- Poziom życia w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, red A. Zeliś, PWE, Warszawa 2004.
- Schoch T., Staub K., Pfister Ch., *Social Inequality and the Biological Standard of Living. An Anthropometric Analysis of Swiss Conscript Data, 1875–1950*, „Economics and Human Biology” 2012, no. 10(2).
- Sirgy M., Michalos A., Ferriss A., Easterlin R., Patrick D., Pavot W., *The Quality of Life (QOL) Research Movement. Past, Present, and Future*, „Social Indicators Research” 2006, no. 76.
- Steckel R., *Biological Measures of the Standard of Living*, „Journal of Economic Perspective” 2008, no. 1, vol. 22.
- Thiessen H., *Measuring the Real World. A Textbook of Applied Statistical Methods*, John Wiley & Sons, Chichester 1997.

Streszczenie

W ciągu ostatnich kilku dekad osiągnięto bardzo duży postęp w rozwoju metodologii pomiaru poziomu życia ludności. Stosowanie wskaźników obiektywnych i subiektywnych, cząstkowych i syntetycznych stało się bezsporne. Mimo to wciąż istnieje wyraźne zapotrzebowanie na nowe, uzupełniające narzędzia pomiaru. Grupę takich narzędzi stanowią między innymi biologiczne i antropometryczne miary dobrobytu. Przedstawiają one postępy w wielu niezbadanych przy użyciu tradycyjnych miar obszarach życia (zwłaszcza w sferze zdrowia), zachowując przy tym obiektywny charakter pomiaru.

Traditional and Alternative Measures of Standards of Living in Theory

Within the last several decades the advancement of the methodology of measuring standards of living in the world has been tremendous. The use of objective and subjective, partial and synthetic indicators has become undisputed. Nonetheless, there is still a clear demand for new, supplementary tools of measurement. To this new group of tools belong, among others, biological and anthropometric measures of wellbeing. They show the advancement in many, so far unexplored by traditional tools of measure, areas of life (especially when it comes to health) while maintaining the objective measurement.

Translated by Urszula Grzega